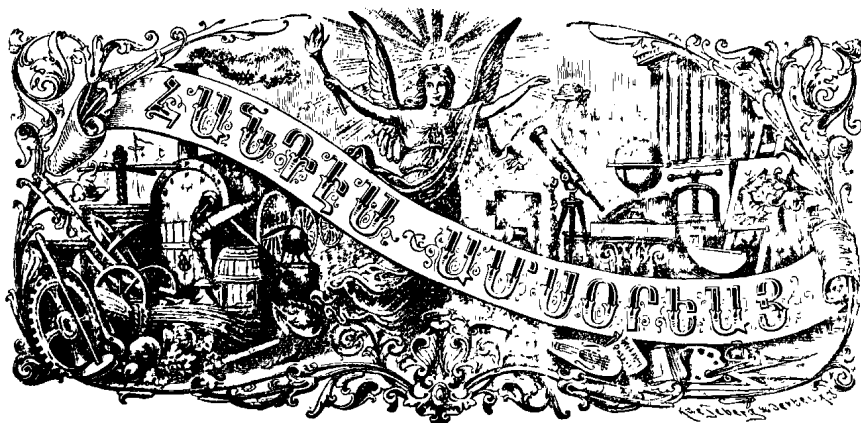

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ, ԱՐՈՒԵՍՏԳԻՏՈՒԿԱՆ

ԻԳ. ՅԱՐԻ 1910

Տարեկան 15 ֆր. ոսկի — 6 րբ.:
Վեցամսեայ՝ 8 ֆր. ոսկի — 3 րբ.:
Մեկ թիս կ'արժէ 1-50 ֆր. — 70 կ.:

Թիի 4, ԱՊՐԻԼ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Հ Ա Յ Կ Ե Ա Ն Ք

Օսմ. խորհրդարանի հայ անդամները. — Որոշ նպատակ. — Յոյն օրինակ մը. — Դր. Լուկզէր՝ բարեկամի ու հակառակորդի սիրելի մարդ մը. — «Ներկու մարդու կուսակցութիւն». — Օրինակելի քաղաքապետ մը. — Համորաշխուժիւն եւ դարձեալ համարաշխուժիւն:

ուսիորի շրգնանքներէն մէկուն մէջ՝ Կ. Պոլսոյ երեսփոխանական... պատիւը վայելողներէն մէկուն հետ ընտանեաւոր խօսած ատեն՝

«Վերջապէս սա ա-

նիծեալ չորրորդ յո-

դուածը չկրցաք ջնջել տալ, ըսինք:

— Ի՞նչ ընէինք, եղբայր, դուք

ի՞նչ կ'ընէիք, եթէ մեր տեղն ըլլայիք:

— Քանի որ «մեր» կ'ըսէք, ուրեմն ձեզի

հետ քանի մը համամիտներ ալ կը գտնուին այն... բարձր ժողովին.

— Ի հարկէ.

— Ուրեմն, Պր. երեսփոխան, լսեցէք թէ ինչ կ'ընէի. եթէ ձեր տեղն ըլլայի: Բոլոր կարողութիւնս քովէ քով կը բերէի, օրերով, շաբաթներով կը պատրաստուէի, եւ այն հանգիսական վայրկեանին կը ջանայի շատ մը՝ գործին էութիւնը շահեցողներու աչքը բանալու...

— Պիտի անսայի՞ն ձեզի:

— Խնդիր չէ. եթէ իմ մէկ ճառովս բոլոր մտքերն ուղածիս պէս յեղաշրջել կարենայի, այն ատեն ի՞նչ հարկ ամիսներով, տարիներով կարծիք պաշտպանել: Բաւական որ մարդս որոշ նպատակ մ'ունենայ եւ այն նպատակին հասնիլ նկրտի, կամաց կամաց արգելքներն ինքնին կը հարթուին՝ թէեւ տարիներ տեւէ այս: — —

Բայց այս խօսակցութիւնն յարկաբժ ընդ-միջեցաւ մեր կողմանէ, որովհետեւ կրնար շատ երկարիլ եւ մեր ելլելիք նաւամատոյցը մերձեցած էինք:

Սակայն այն օրէն ի վեր միշտ այս եղած է մեր մտածմունքը թէ՛ Թուրքիոյ խորհրդարանին մէջ կան արդեօք ՀԱՅ երեսփոխաններ:

Եւրոպական մայրաքաղաքներու մէջ նստողներ, բնական է թէ քիչ մ'աւելի ի մերձուստ կրնան հետեւիլ խորհրդարանական իրադարձութեանց, եւ ամէն օր կարգալով անցած դարձածն եւ համեմատելով Թուրքիոյ «քալուլ», խորհրդարանի մէջ եղածներուն հետ, կրնան իսկոյն տեսնել թէ որոնք են իրական երեսփոխան, գիտակից իրենց պաշտօնին եւ առ ժողովուրդ

ունեցած պարտականութեանց եւ որոնք՝ անուամբ միայն են երեսփոխանս:

Քանի որ երեսփոխան ըստածը՝ քու եւ իմ քուէներով ընտրուած է, իրաւունք ունինք դուն եւ ես զինքը քննադատելու:

Հայ երեսփոխաններն արդէն շատ քննադատուեցան իրենց գործերով եւ եթէ՝ Ատանայի նկատմամբ ըրած անկողմնակալ քննութեամբը մեր ամենուս համակրանքը շահող մը չգտնուիր իրենց մէջ, կրնայիք ամենայն սրտի հանգարտութեամբ ըսել՝ «տուր Զուրին երթան», Թէպէտ մեր ակնարկած երեսփոխանն ոչ եւս է, սակայն անոր յիշատակին համար խնայել պէտք է մնացեալներու ալ:

Ստորջէ թէ «Մշոյ» երեսփոխանը զարտուղութիւն մը կը կազմէ, կը վազէ, կը դիմէ, կը բողբէ, վերջապէս կը շարժի, իսկ միւսները:

Լաւ խօսողներ չեն պահուիր ասոնց մէջ, մանրամասն գորող եւ քիչ շատ անուն շահածներ ալ կան, Վարդգէս մըն ալ կայ, բայց ի՞նչ կ'արժէ անոյժ անհատականութիւններ, երբ երեսփոխանականի «հոգին», կը պակսի իրենց:

Իդէալի մը պիտի ծառայէ երեսփոխան մը, եւ այն իդէալին իրադործման համար պիտի տքնի: Իւր իդէալին առաջին կէտը պիտի ըլլայ ընդհանուր երկրին — Թուրքիոյ — շահը, որուն համար իւր նահանգին՝ ուստի ընտրուած է, շահը պիտի սրտապինդ հալածէ:

Հոս ալ յոյներէն օրինակ առնելու պիտի ստիպուինք դժբախտաբար, այն յոյներէն որոնք իրենց եկեղեցիներու կէտը... Վարդգէսին պարգեւ առլ կ'ուզէին, վկայ Գողմիդի Էփ.՝ Տեսէք թէ ինչպէս միահամուռ յարձակեցան Վարդգէսի վրայ, երբ այս վերջինս՝ եկեղեցիներու բաժանման շառժամով՝ միայն քահանայից ընչաբաղդութիւնը բերել ուզեց իր պատճառ: — Ինեղծն այսչափ կը հասկնայ: —

Ե՛րբ այսպէս միահամուռ յարձակեցան մերայինքն ուրիշներու վրայ՝ երբ խնդիրն հայ ազգին մէկ իրաւանց վրայ էր: Ե՛րբ՝ Ամենք իրենց «կաշին» փրկելու իր նախն: Ցաւալի է հայ երեսփոխաններուն՝ իրենց ահագին պատասխանատուութեան առջեւ, հետեւած ծամբան: Ազգ մը կը ջարդուի, ազգին իրաւունքներն ոստակոխ կ'ըլլան, եւ իրենք չեն գտներ յարմար կերպը՝ գոն իրենց ներկայութիւնն յայտնելու: Միշտ կրկնած ենք եւ դեռ շատ պիտի կրկնենք, թէ նոյն իսկ մէկ հոգւոյ նկարագրի հաստատութիւնը՝ եթէ ոչ այսօր — որուն ոչ որ կը սպասէ

— բայց գոն տարիներ ետքը, պէտք է որ իւր օգտակար արդիւնքն արգասաւորէ:

Յարմար առիթը կը գտնեմ՝ ամենուն ուշադրութիւնը հրաւիրելու՝ այս օրերս քաղքիս մէջ պատահած դէպքի մը վրայ, որուն ազդեցութիւնը տակն ու վրայ ըրած է եւութիւնս, եւ փափաք մը միայն կը ծնուցանէ այս դէպքս իմ մէջ, թէ այս հակիրճ խօսքերս կարող չեն արդեօք սեփականել մտքեր սեփականելու:

Ամիսներէ ի վեր բովանդակ Աստորիոյ մէջ՝ աչքերը դարձած էին Վիեննա, քաղաքապետականի սենեակի մը մէջ շարաթներէ ի վեր՝ մահուան հետ կուռող «աղնիւ», հիւանդի մը, «հիւանդանալու», անոր հետ եւ անոր առժամայ լուաւտես լըրեռն «առողջանալու», Բովանդակ բժշկական ծարտարութիւնը կարող չեղաւ՝ ժողովրդեան «սրբելի զակի», մը հիւանդութիւնը փարատելու: Ի հարկէ վիեննական լրագրի առնող օտարերկրեայ ընթերցողներն օրն օրին հետեւեցան այս «ծանր հիւանդին», վիճակին: Բայց հոս ի Վիեննա ըլլալու էր մարդ տեսնելու համար այն սէրն ու համակրութիւնը, զոր Գր. Լուէգեր կը վայլէ եւ նոյն իսկ գերեզմանէն անդին դարերով պիտի վայելէ:

Հայ մը չէր Լուէգեր. բայց թող տանք որ վերջին տարիներս Հայոցս կրած անցքերուն մանրամասն ծանօթ, ցաւակից ու շատ անգամ քաջալերիչ խօսքերով միութարիչ եղած է, ունէր Գր. Լուէգեր յատկութիւն մը, որ ոչ թէ մեզի, այլ բովանդակ տիեզերաց՝ չենք քաշուիր ըսելու, օրինակ պիտի ըլլայ: Լուէգեր բառը համանիշ է «մտաց հաստատութեան», 'երկաթեայ կամքի, 'անվիներ հոգւոյ, 'անշահասէր ժողովրդասիրութեան», իդէալին:

Մի զարմանար, ընթերցող, թէ կենդանութեան ատեն արեւելք ոչ որ ծանցած էր զինքը: Գրեթէ 35 տարի՝ առանձինն, հաւատարիմ իւր սկզբունքներու, կուռեցաւ, ճակատ մղեց եւ վերջապէս յաղթեց. որուն, իւր ազգին թշնամիներուն, հոս է որ կը կանգնի Գր. Լուէգեր՝ հայուն առջեւ, ցոյց տալու համար թէ որն է յաղթութեան ծամբան: Պատմութիւնը հրահանգիչ է կ'ըսուի, առաւելապէս այս մարդուն պատմութիւնը թէ հրահանգիչ եւ թէ օրտապնդիչ է:

Օտար դրամագլխով գործող ահագին իմբաններու, ընկերութիւններու դէմ պայքարիլ, «հին գրուները», լուսաւորել, նախապաշարունակները վտարել, ոչ թէ միայն «շահասէրներ», ունենալ իրը հակառակորդ, այլ նաեւ

բոլոր իշխանութիւններն, եւ սակայն 1875է ի վեր առանձինն կռիւ մղել եւ ամբողջ սերունդներու բանակներ հասցնել, եթէ դիւրին գործ է, թող վկայէ ընթերցողը: 1885ին խորհրդանոցը կը մտնէ իբրեւ անդամ, իբրեւ պերճախօս փաստաբան, եւ ընկեր մը միայն կ'ունենայ՝ զԴր. Գէսման, որ նախարար եղած է. բովանդակ խորհրդանոցը ծաղր ու ծաղրանքի առարկայ կ'ընէ այս երկու քաջարիներն, եւ ասոնց կողմնակցութիւն՝ որ իրապէս երկու հոգիէ միայն կը բաղկանար, կ'անուանէ արհամարհանօք՝ „Zweimännerpartei“: “Երկու մարդու կուսակցութիւն”:

Կը յիշեմ այս պարագան մեր հայ երեսփոխաններու ականջը խօսեցնելու համար... Հազարի գէտ, մանաւանդ թէ բերաւորներու գէտ՝ մօրէ եւ լեզուի գէտ՝ քերով գուպարէլ, մաջառիլ, ահա նկարագիր մը որ ստուգիւ “անվեսեր հոգւոյ” նշան է: Միայն իւր ազգին ու ժողովրդեան համար կ'ապրէր Գր. Լուէգէր, եւ իւր ազգին ճակատագրին առջեւ՝ աշխատութիւն, զոհարեւրութիւն, վտանգ իրեն համար ընտրած սապարէզին մրցութիւններն էին:

Կռուիլ իւր ազգին համար, բայց նկատելով հանգերձ իւր տերութեան այլազան ազգերէ խռնուող մ'ըլլալու երեւոյթը, յարգել սլաւն, լեհն, ռուսմանացին, սերպն, սլովաքն, խռաւթն՝ թշնամի ըլլալ իրեն Համագերմաններն, որոնք՝ կը յանդգնին ի փնաս միւս ազգերու, կարկառել տալ Աստուծոյ գերմանական ազգ մ'ըլլալու ձգտումը: Ասոնց գէտ ալ կուսեցաւ Լուէգէր, եւ այսօր այս կողմնակցութեան լրագիրն է միայն՝ որ չարաասուեր այս մեծ մարդուն կորուստը: Բայց ի փոխարէն յորդառատ է փոքր ազգութիւններու արաստուքը...

Վերջապէս փառաւորութեան օրերը կը մտնեն, կը ստուարանայ լուէգէրեան բանակը, գունդերը կը խտանան, վաշտերը կը հոծնան եւ կաշառակերութիւն — պետութիւններու հիմնաքանդ ուսիճը, — եւ գրամագլխոյ շարաւար շահագործութիւնը կը ստիպուին օձերու պէս իրենց վրայ պտուակիլ, ոլորուիլ եւ խաւարի մէջ գործել...

Բայց Խնչ օգուտ պիտի ընէր այս ամէն բանեթէ “մտաց հաստատութիւն”, պակսէր: Հոգիներու մեծութիւնը ձախողութեան մէջ յերեւան կ'իլլէ: 3 անգամ քաղաքապետ կ'ընտրուի 1895—1897, երեք անգամ ալ ծերունի Վայսըրը կը զլանայ իւր հաստատութիւնը՝ անսալով նախարարապետին: Երրորդ անգամուն իւր ներկայութեան կը հրաւիրէ Վայսըր՝ զԼուէգէր, եւ կը խնդրէ իրմէ որ առ սէր հայրենեաց, հրաժարի իւր ընտրութենէն: Վայսըր կենական էր համակերպութիւնը, բայց չուշացաւ չորրորդ անգամը... Բայց վերջապէս “անշահասէր ժողովրդասէր”, քաղաքապետը կ'ունենայ

Գ Ր . Լ Ո Ւ Է Գ Է Ր

Վիննական ժողովուրդը, եւ ցայսօր այս փառաւոր պաշտօնին մէջ կը յարանուէր:

Քաղաքապետական արկը պարագայ չօլոր բանկաները իրեն հակառակ՝ — յայտնի են պատճառները, — սակայն չ'ընկճի այս “երկաթեայ կամքով”, մարդը, կը գտնէ շահաւոր փոխառութիւնը, կը գնէ երկաթաշարժի, կը գնէ լուսաւորութեան գազը եւ կը փոխէ երկաթաշարժի, ժողովրդեան դիւրութեան ու բարօրութեան համար ամէն կարելի ու հնարաւոր միջոցները կը գործածէ, եւ ժողովրդեան այս “զաւակն”, իրաւամբ բարի համբաւ մը կը թողու, հակառակորդներն իսկ

Գ Ի Ա Կ Ա Ն Դ Է Մ Ք Ե Բ

Ս Մ Ի Ն Ս Ջ Ա Ն Ի Ա Ջ

(Հարգանքներով և հարգանքով)

Դ.

կը ստիպէ իւր վրայ լայլու, եւ կը յաւերժացնէ իւր անունը: Արդի մեծ քաղաքներէն մեծագոյնն են Երեւն մէկն եղած է այս վերջին տարիներս՝ Վիեննան, շնորհիւ Դր. Լուէգէրի որ գիտցած է անշահասէր մնալ, մերժելով կաշտաւորներու ներկայացուցած միջոցները... Այս նկարագիր մը, որ հաճոյք կը պատճառէ մարդուս, շարժելով հանդերձ մեր բարի նախանձը: Յուշարկաւորութեան հանդէսին մէկ միջին յուշարկաւոր կը հաշուին: Այսպէս ու արքիդոսներ եւ արքիդոսներ հիններ, զենագաններ, հիւպատոսներ եւն, վերջին պատիւը մատուցին այս «մեծ մարդուն», որ ՀԱՅՍՏԱՆԻ ԴՊԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԸ ՋԱՆԱԿԱՆ ԵՐ՝ Պարզապէս իւր կորովին պարտական է Դր. Լուէգէր իւր անունը:

Ինչո՞ւ պակսի այս կորովը մեզի....

Մեծ օրինակներն յառաջ կը բերուին, ոչ թէ ամբողջապէս եւ ամէն բանի մէջ օրինակութեամբ համար, այլ փոքր ի շատէ իւրաքանչիւրն իւր բաժինն անկէ քաղելու համար:

Մեր երեսփոխաններուն իր օրինակ տուիք զԴր. Լուէգէր, բայց մենք՝ Հայերս, ալ պէտք ունինք այս մեծ լուսէն լուսաւորուելու: —

Հիւսնանք կը գիտենք եւ կը գիտենք՝ այն ջանքերն որ կ'ըլլան, մեր կուսակցութիւններն իրարու մերձեցնելու եւ համերաշխ գործունէութիւն մը յառաջ բերելու եւ ահա ազնի ձախէն յարձակումներ այս ջանքերու գէտ: Չեմ յիշեր որ թերթին մէջ կարդացի սա դատապարտելի նախագիտութիւնը. Համերաշխ ըլլալ կը ջանան կուսակցութիւններն, որպէս զի աւելի ազատ գոյնան, կողոպտեն: Եւ գիտէք, թշնամի թերթ մը չէ այս առիթը գործը, այլ հայ տաղերով հրատարակուած հայերէն թերթ մը: Բայց որչափ կը նախաւանդէ, բարի ջանք ունեցողներու գէտ՝ կ'արձակուին այս քարերը, նշան է թէ օր մը պիտի իրականանայ այս ամէնուն փափաքելի համերաշխութիւնը: Ո՞րչափ պիտի գիւրանայ գործը, եթէ հայ երեսփոխաններ տային առաջին նշանը:

ԹԱՌԹՈՒՆՆ ԿԱՆԱՆԴԱՌ

Երեւանի հայ հայրերի Աշտարակ գիւղում ծնունդ առաւ մեր քաղաքի բանաստեղծը, Հայրը՝ 8-էր Սիմեոն քահանայն մի առանձին ազգեցութիւն չունեցաւ նրա մանկական տարին ու մտքին, որովհետեւ առաջին անգամ 1847 թուին խոշորային համաճարակի ժամանակամիջոցին, երբ Սմբատը վեց տարեկան չկար: Աւելի մեծ էր քաղաքի ազգեցութիւնն աւելցնելու մայրը՝ Խորովիգուհի, որն աւելի քան զիսկ իսկ իր քրոջ եւ քրոջի հետ առաջին գեղեցկուհի, խելացի ու համեստ բնուորութեամբ: Երկու սիրուն եւ զգայուն ստանաւոր՝ Երազդի եւ Վերջին հրաժեշտը, որ նուիրուած են մօրը, արդէն պարզ ցոյց են տալիս թէ որ աստիճանի մայրական զարթոյցած քնքշող զգացմունքների ու զեղծութիւնների խոր, անջնջելի տպաւորութեան տակ է եղել բանաստեղծը եւ թէ ինչպիսի կարոտալիս տենչանքներ են յագեղ, տրորել սիրտը, 20 տարի բացակայելով հայրենի գիւղից օտարութեան մէջ, զեպի մայրական անկեղծ գորովանքը, ժպիտը, համբոյրները եւ այն ամենը առհասարակ, ինչ որ ստացել է նրանից, ջամբած խնայող կաթի հետ միասին, օրորոյի հասակից սկսած: Մայրական գիրկը որ բանաստեղծի համար խորին զգացմունքի աղբիւր չէ եղել եւ վառ յիշողութիւններ չէ դարձրել: Նա անմահանալի եւ ամենից թանգն է: Հայրենի գիւղէլ էլ եւ իր չընկալալի բնութեան զեղանկար տեսարաններով, մի կողմից Մարտի, միւս կողմից Արագածը ձիւնափայլ զագածներով նշոյնպէս լաւ տպաւորութիւն են թողել բանաստեղծի երեւակայութեան եւ յիշողութեան վրայ: Եւ դրա համար նա շատ անգամ է երգել այդ մասին իր բանաստեղծութիւններում:

12 տարեկան հասակում թողնում է ծննդավայր Աշտարակը եւ գնում Մոսկուա, որը նրա երկրորդ հայրենիքը դարձաւ 1852ից մինչեւ 1906 թուականի վերջերը, ուր սկզբից մանկով Լազարեան շինամարմն՝ 10 տարու մէջ աւարտած է դասընթացը, մնալով վերակարգու եւ Հայոց Լեզուի ուսուցիչ պատրաստական դասարանում, իսկ Մոսկուայի համալսարանի մասից յետոյ շարունակում էր նշյն լեզուի եւ գրականութեան դասաստուծեան պաշտօնավարութիւնը բարձր գասարաններում մինչեւ 1897: Նա միայն Մոսկուայից կարողացաւ 1873ին մի փոքրիկ ճանապարհորդութիւն կատարել զեպի ծննդավայր գիւղը՝ գլխաւորապէս մօրը կարոտած, որի մանկաբարձ խնամքի եւ գորովանքի տակ ստացել էր մի զգայուն սիրտ, այնքան պաշտելի:

Բանաստեղծական բնատուր ձիւրը եւ շնորհքը շատ վաղ սկսուեց նրա մէջ: Դեռ գալորցական նստարանից նա գրում, շարադրում էր ստանաւորներ, որոնք 1859ին հրատարակուեցին «Ճառ»